

การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมของประชาชนตำบลบึงกาสาม
อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

AREA-BASED PARTICIPATORY DEVELOPMENT OF BEUNGKASAM SUBDISTRICT,
NONGSUEA DISTRICT, PATHUMTHANI PROVINCE

กัมลาศ เยาวะนิจ¹ บุญอนันต์ บุญสนธิ² ปิยะ กล้าประเสริฐ³ และดวงพร อุไรวรรณ⁴
Kamalas Yaowanit¹ Boonanan Boonson² Piya Klprasert³ and Duangpon Uraiwan³

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University
E-mail: kamalas@vru.ac.th

² นักวิชาการอิสระ
Independent academic
E-mail: boonanan@vru.ac.th

³ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University
E-mail: piya.kla@vru.ac.th

⁴ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University
E-mail: duangpon.au@vru.ac.th

Received : March 15, 2023

Revised : November 8, 2023

Accepted : December 30, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นผลจากการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ภายใต้ความร่วมมือระหว่างตำบลบึงกาสาม กับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของประชาชนชาวตำบลบึงกาสาม และสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสาม 2) กำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาตำบลบึงกาสามอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสาม คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สํารวจข้อมูลสภาพแวดล้อมของตำบล เพื่อวิเคราะห์ตามแนวทางตาราง TOWS (TOWS matrix) ผลการวิจัยทำให้พบว่าตำบลควรจะใช้โอกาส (การได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากหน่วยงานภายนอก) และจุดแข็งของตำบล (การมีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้โดยชุมชนเอง) ที่เหมาะแก่การต่อยอดให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น และได้นำไปกำหนดเป็นแผนการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสาม ในกรอบระยะเวลา 4 ปี พร้อมทั้งตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่ การทำความเข้าใจกับประชาชนเกี่ยวกับการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชน และการถอดบทเรียนจากการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ

การพัฒนาเชิงพื้นที่ ตำบลบึงกาสาม การวิเคราะห์ SWOT

ABSTRACT

This article presents results from area-based research for development under the cooperation between Buengkasam subdistrict and Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage. This research objectives were 1) to examine Buengkasam subdistrict people's needs and subdistrict environment and 2) to define objectives and guidelines Buengkasam subdistrict sustainable development which also serve the needs and environment of Buengkasam subdistrict. The research teams used a participatory action research to survey this subdistrict environment data and data were analyzed by TOWS matrix analysis. The results pointed out that Buengkasam subdistrict should utilize its opportunity (being strongly supported by external agency) and its strength (having its own self-produced products) in order to gain more benefits. The research team then proposed these results for Buengkasam's community enterprise development operation plan for 4-year period together with key indicator. The plan consisted of three main activities: the promotion of people's understanding in establishing community enterprise, the promotion and distribution of new community's goods, and the extraction of knowledges on the establishment of community enterprise.

Keywords

Area-based Development; Beungkasam Subdistrict; SWOT Analysis

ความสำคัญของปัญหา

การวิจัยที่เป็นที่ต้องการของสังคมไทยมากยิ่งขึ้นในปัจจุบันคือการวิจัยที่เป็นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเรียกว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และประเด็นการวิจัยที่จะเห็นผลได้ชัดคือการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ทั้งนี้ เนื่องจากลักษณะของการวิจัยที่มุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนา อีกทั้งยังเป็นการวิจัยในพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจงไม่กว้างจนเกินไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญกับการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นอย่างมาก ได้แต่งตั้งคณะทำงานจำนวนกว่า 50 ชุด เพื่อดำเนินการศึกษาริวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับตำบลเริ่มตั้งแต่การเก็บข้อมูลพื้นฐานของตำบล สร้างความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและประชาชน ตลอดจนภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาประมาณ 3 ปีเพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาตำบลต่าง ๆ ที่รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม

คณะทำงานของตำบลบึงกาสาม อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีเป็นหนึ่งในคณะทำงานดังกล่าวที่ได้ศึกษาริวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่เช่นกัน จนกระทั่งได้ร่วมกับประชาชนในตำบลกำหนดแนวทางการพัฒนาตำบลอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม นำมาซึ่งบทความวิจัยเชิงพื้นที่นี้เพื่อนำเสนอผลการวิจัยตลอดจนข้อสังเกตที่คณะทำงานประสบพบเจอระหว่างการดำเนินโครงการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแวดวงวิชาการและขยายผลไปสู่การวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปในอนาคต เพราะลักษณะสำคัญของพื้นที่ตำบลบึงกาสามที่เป็นชุมชนเกษตรที่ถูกล้อมรอบไปด้วยการพัฒนาให้เกิดความเจริญทางกายภาพ ผ่านการขยายตัวของเมืองออกมาสู่ชนเมือง

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

การพัฒนาตำบลบึงกาสามอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนชาวบึงกาสาม และสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสามควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของประชาชนชาวตำบลบึงกาสาม และสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสาม
2. เพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสาม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการวิจัยเชิงพื้นที่

การวิจัยเชิงพื้นที่ (area-based collaborative research for development: ABC research) เป็นการวิจัยรูปแบบที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน เป็นรูปแบบการวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พัฒนาต่อเนื่องมาจากรูปแบบการวิจัยที่ให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วยตนเอง กล่าวคือ ใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการเสริมพลัง (empower) มาจนเป็นการวิจัยท้องถิ่น (community-based research: CBR) และกลายมาเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งได้ริเริ่มมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา (กิตติ สัจจาวัฒนา, 2560)

หลักคิดของการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่มีดังนี้ (สีลาภรณ์ บัวสาย อ้างถึงใน กิตติ สัจจาวัฒนา, 2560)

1) พื้นที่ที่สำคัญของการพัฒนาประเทศคือพื้นที่ระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่มีโครงสร้างการพัฒนารองรับการเจริญเติบโตอย่างแท้จริง

2) การเจริญเติบโตของประเทศที่ทำให้ความเจริญกระจุกตัว เป็นการพัฒนาที่ไม่ใช้พื้นฐานของความรู้และข้อมูลในการพัฒนา ดังนั้น โจทย์วิจัยของงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่คือ โจทย์วิจัยสำคัญระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมาก

3) การลงทุนเพื่อพัฒนาจะลงทุนผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามหน้าที่ ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในพื้นที่ส่วนงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรลงไปจังหวัดและกลุ่มจังหวัดโดยตรงมีเพียงเล็กน้อย แสดงให้เห็นว่าขาดการบูรณาการ งานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่จึงเป็นงานวิจัยที่เน้นกระบวนการเพื่อสร้างกลไกความร่วมมือ

เมื่อมีแนวทางที่ชัดเจนของการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่แล้ว จึงได้มีการเสนอรูปแบบการประเมินเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อให้ สกว. ใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกข้อเสนอโครงการวิจัยในรูปแบบนี้ต่อไปในอนาคต โดยรูปแบบหนึ่งที่ (มนตรี สังข์ทอง, 2560) เสนอคือรูปแบบการประเมินภายในเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) ใช้แนวคิดการประเมินเชิงระบบ (system evaluation) เป็นแนวคิดการประเมินเพื่อการบริหารจัดการโครงการ พิจารณาตัวชี้วัดในมิติปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการ (process) และผลผลิต (output) โดยอาศัยกลไกการสะท้อนกลับ (feedback)

2) ใช้แนวคิดการประเมินแบบผสมผสานวิธี (mixed-approach evaluation) อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อส่งเสริมซึ่งกันและกันในการประเมินข้อเสนอโครงการวิจัย

3) ใช้แนวคิดการประเมินแบบกัลยาณมิตร (amicable assessment) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานใน 4 ขั้นตอน คือ ส่งเสริมและพัฒนา สร้างศรัทธาต่อนักประเมิน เพียรประเมินแบบกัลยาณมิตร และชี้ทิศและเสริมแรงการพัฒนา

จากลักษณะการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการวิจัยที่ได้รับการพัฒนามาจากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในการบริหารงบประมาณที่มีความซับซ้อน เกิดเป็นรูปแบบการวิจัยที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม มองการวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ไปจนถึงปลายน้ำ และเป็นรูปแบบการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นให้ความสำคัญทั้งกับข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

อีกปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จคือความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ (Hamdan & Hameed, 2021) ที่ศึกษาการฟื้นฟูพื้นที่ที่รกร้างที่เคยเป็นเป้าหมายของการพัฒนาแต่ต้องหยุดชะงักลงเพราะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม (brownfield) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน (ซึ่งประกอบไปด้วยภาคสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรของท้องถิ่น) มีส่วนอย่างมากต่อการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จ โดยการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนานั้นเป็นผลมาจาก 3 ปัจจัย ได้แก่ ความรู้สึกของคนในชุมชนว่าการพัฒนาเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน ความรู้สึกว่าการพัฒนาจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดี (Serbeh, Adjei, & Forkuor, 2022)

เดิมทีนักวิชาการเคยเสนอข้อบั่นปลายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในดำเนินงานของรัฐไว้ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของ Arnstein (อ้างถึงใน (Rosen & Painter, 2019) ที่กล่าวว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งได้จากน้อยสุด (คือการไม่มีส่วนร่วมเลยแต่ถูกครอบงำบังคับ) ไปหามากสุดคือระดับที่ประชาชนเป็นผู้ควบคุม (citizen control) แต่ทว่าแนวคิดใหม่มองว่าประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้มากไปกว่านั้น เพราะเราสามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมในการผลิตหรือให้บริการได้ (co-production) ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ (Rosen & Painter, 2019) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่โคเชลลา มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

แนวคิดการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS matrix

การวิเคราะห์ SWOT เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อกำหนดกลยุทธ์การดำเนินงาน พื้นฐานความคิดของการวิเคราะห์นี้คือความเชื่อว่าการวิเคราะห์ที่ดีจะต้องเข้ากันได้กับสถานการณ์ขององค์กร โดยสถานการณ์ในที่นี้หมายถึงทั้งสภาพภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร หลังการวิเคราะห์ SWOT มักจะมีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อรับมือกับสภาพแวดล้อมด้วยกระบวนการ มีลักษณะเป็นการวิเคราะห์ที่ไขว้ปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในโดยจะขัดแย้งหรือส่งเสริมกันได้บ้าง (คันสนีย์ กระจำโนม, กรวรรณ สังขร, และ นิเวศ พูนสุขเจริญ, 2564) อาจเรียกได้ว่าการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องกัน เราสามารถมองได้ว่าขั้นตอนแรกคือการวิเคราะห์ SWOT ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอกตามกรอบแนวคิด TOWS matrix เป็นขั้นตอนที่สอง (Boonpienpon & Wongwiwattana, 2019)

การวิเคราะห์ TOWS matrix จะกำหนดกลยุทธ์ 4 รูปแบบ คือ กลยุทธ์เชิงรุก (SO) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) และกลยุทธ์เชิงรับ (WT) (ตัญญา เพชรสง, ชมพูนุช จิตติถาวร, และ ผกามาตย์ ชัยรัตน์, 2565) TOWS matrix จะวิเคราะห์แยกเป็น 4 ด้าน คือ SO วิเคราะห์ว่าเราจะสามารถใช้จุดแข็งมาใช้ประโยชน์จากโอกาสได้อย่างไร ST วิเคราะห์ว่าเราจะสามารถใช้จุดแข็งมาลดผลกระทบจากภัยคุกคามได้อย่างไร WO วิเคราะห์ว่าจะนำโอกาสที่มีมาลดผลกระทบจากจุดอ่อนได้อย่างไร และ WT วิเคราะห์ว่าเราจะแก้ไขจุดอ่อนอย่างไรเพื่อไม่ให้จุดอ่อนทำให้ภัยคุกคามที่หวาดกลัวกลายเป็นความจริง (Aboud & Sahinli, 2019) ที่ผ่านมามีการนำการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS matrix ไปใช้ในหลาย ๆ การวิจัย เช่น การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว (ตัญญา เพชรสง, ชมพูนุช จิตติถาวร, และ ผกามาตย์ ชัยรัตน์, 2565) (คันสนีย์ กระจำโนม, กรวรรณ สังขร, และ นิเวศ พูนสุขเจริญ, 2564) การวิเคราะห์แนวทางประกอบธุรกิจกลุ่ม MICE การวิเคราะห์การประกอบกิจการภาคธุรกิจ ใน Ghana (Aboud & Sahinli, 2019) และการวิเคราะห์กิจการขนส่ง (Dalic, et al., 2021) โดยการวิเคราะห์ของ Dalic, et al. นั้นได้ต่อยอดการวิเคราะห์ TOWS ให้สามารถทำได้อย่างสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ผ่านวิธีการทางคณิตศาสตร์หลายวิธี เช่น การวิเคราะห์ full consistency method การวิเคราะห์ measurement alternatives and ranking according to compromise solution เป็นต้น (Dalic, et al., 2021)

สภาพพื้นที่ตำบลบึงกาสาม

บึงกาสาม เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ตั้งอยู่บริเวณเขตแดนระหว่างจังหวัดปทุมธานีกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดสระบุรี สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ คลองเก่า คลองสิบ คลองสิบเอ็ด คลองระพีพัฒน์แยกตก และคลองทวายสายล่าง (สกดห้า) รวมทั้งคลองแอนหรือคลองกลางต่าง ๆ ที่คั่นระหว่างคลองชลประทานสายหลัก

พื้นที่ตำบลบึงกาสามมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทมากกว่าชุมชนเมือง ในอดีตเป็นหนึ่งในพื้นที่ปลูกส้มเขียวหวานซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของอำเภอนองเสือ แต่เมื่อประมาณ พ.ศ. 2539–2543 สวนส้มเริ่มเสียหายจากการระบาดของโรคและแมลงรวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ชาวบ้านจึงเริ่มหันมาปลูกพืชล้มลุกอย่างข้าวโพดหวาน พริก ถั่วฝักยาว และกระเจียบเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มที่คิดปรับปรุงพื้นที่ที่เคยเป็นสวนส้มให้กลับมาเป็นพื้นที่นาอีกครั้ง ตำบลบึงกาสามทั้งตำบลอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบึงกาสามซึ่งได้รับการยกฐานะจากเดิมที่เป็นสภาตำบลบึงกาสามเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538

ตำบลบึงกาสามอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านบึงส้มพันธ์ หมู่ที่ 2 บ้านบึงสมบุญ หมู่ที่ 3 บ้านคชสาร หมู่ที่ 4 บ้านเจริญบุญ หมู่ที่ 5 บ้านแสนสุขสกดห้า หมู่ที่ 6 บ้านระพีพัฒน์ หมู่ที่ 7 บ้านบึงกาสาม หมู่ที่ 8 บ้านเจริญสุขพัฒนา หมู่ที่ 9 บ้านปฏิรูปบ้านหนองบัวทอง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกข้าว กล้วยหอม ถั่วฝักยาว เป็นต้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสนทนาแบบกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบไปด้วยผู้นำในระดับตำบล 1 คน ผู้นำระดับหมู่บ้าน 7 คน และประชาชนจำนวน 12 คน คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามดุลพินิจของผู้วิจัย (Judgmental Sampling) โดยผู้เข้าร่วมจะต้องเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้นำหมู่บ้านมาไม่น้อยกว่า 3 ปี และสามารถที่จะร่วมในการวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง จึงได้ผู้นำระดับหมู่บ้านจำนวน 7 คน จากทั้งหมด 9 คน สาเหตุที่คณะผู้ดำเนินโครงการให้ความสำคัญกับผู้นำนั้นเป็นเพราะการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน กับนักวิจัย เป็นรูปแบบการดำเนินงานหนึ่งที่จะสามารถสร้างความสนใจและสร้างความตระหนักในประเด็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้ (วุฒิชัย สายบุญจวง และ สมทรง บรรจงธิดาทันต์, 2564) การดำเนินการวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรก ผู้ดำเนินการวิจัยได้ติดต่อเพื่อเข้าพบผู้นำในระดับตำบลคือ กำนันตำบลบึงกาสาม และผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่เพื่อมาทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการเริ่มทำโครงการพัฒนาตำบลบึงกาสามในการจะเข้ามาพัฒนาและต่อยอดรายได้ให้แก่คนในชุมชนตำบลบึงกาสาม เพื่อเป็นการเพิ่มพูนศักยภาพทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชนและได้เกิดการทำงานร่วมกับชาวบ้าน การนำเอาของที่มีในชุมชนมาทำให้เกิดเป็นรายได้จากเดิม ทั้งการแปรรูปอาหารจากทรัพยากรในชุมชน การทำโครงการที่เป็นประโยชน์แก่คนในชุมชนเพื่อที่จะได้พัฒนาจากเดิมและต่อยอดให้ดียิ่งขึ้น และการเฝ้าระวังสถานการณ์โควิด-19 ภายในชุมชน การเข้าไปสำรวจในพื้นที่ต่าง ๆ ของตำบล โดยแบ่งหน้าที่และลงสำรวจตามพื้นที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยแบ่งกันเป็นหมู่ ซึ่งก็จะมีประชาชนในพื้นที่ร่วมทำงานด้วย เพื่อสอบถามสถานการณ์โควิด-19 และการปรับตัวของคนให้ชุมชนวิธีการรับมือกับสถานการณ์โควิด-19 และในการได้เข้าไปพบกับกำนันตำบลบึงกาสามก็ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมทำโครงการพัฒนาตำบลบึงกาสามได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อนที่จะได้มีโครงการเริ่มขึ้น และเพื่อให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นก่อนที่จะเริ่มทำโครงการที่จะมาพัฒนาและช่วยแก้ปัญหาให้แก่คนในชุมชน ซึ่งก็ได้ร่วมกันคิด และวิเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆร่วมกัน การประเมินหัวข้อต่างๆก่อนจะจัดทำเป็นโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชน และก่อนที่จะมีการเริ่มโครงการ สมาชิกทุกคนก็ได้มีการเข้าไปพัฒนาศูนย์เด็กเล็กของตำบลบึงกาสาม ร่วมกันพัฒนาและบูรณะโรงเรียน และปูสนามหญ้าใหม่ ซึ่งนี่ก็เป็นจุดเริ่มต้นก่อนจะเข้าไปพัฒนาในชุมชนต่อไป

ขั้นที่สอง หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยได้ลงพื้นที่จนคุ้นเคยกับผู้นำและประชาชนในพื้นที่พอสมควรแล้วจึงได้จัดประชุมระดมสมองเพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของตำบลและร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาตำบลตามกรอบการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS matrix โดยพยายามให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นมากที่สุด และคำนึงถึงการแสวงหาความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ให้มากที่สุดตามแนวทางที่ดีของการพัฒนาเชิงพื้นที่

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ชุมชนครั้งนี้คณะผู้ดำเนินโครงการได้ใช้เทคนิค SWOT เป็นแนวคิดหลักในการพิจารณาสภาพแวดล้อมของตำบล ก่อนที่จะวิเคราะห์โครงการพัฒนาตำบลอย่างเหมาะสม ในการนี้ ก่อนที่คณะผู้ดำเนินโครงการจะเริ่มทำการวิเคราะห์ได้หารือกับตัวแทนในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลเกี่ยวกับความคาดหวังในการพัฒนาว่าต้องการที่จะพัฒนาตำบลไปในทิศทางใด ระหว่างการเป็นตำบลพอเพียง ตำบลอยู่รอด หรือตำบลยั่งยืน ซึ่งผลการหารือเห็นตรงกันว่าต้องการพัฒนาให้ตำบลบึงกาสามนั้นเป็นตำบลพอเพียง

จากนั้น คณะผู้ดำเนินโครงการได้จัดสนทนากลุ่มกับตัวแทนในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบลเพื่อสำรวจว่าสภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยใช้กรอบแนวคิด SWOT ทำให้ทราบถึงจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และภัยคุกคาม (Threats) ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ SWOT ที่ได้จากการระดมสมอง

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
S1 มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่เป็นที่ยอมรับ เช่น กล้วยหอม และข้าวพันธุ์ กข31 (ปทุมธานี 80) เป็นต้น	W1 ขาดการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
S2 มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเกษตร	W2 ขาดแหล่งทุนในการพัฒนาวิสาหกิจ
S3 เส้นทางคมนาคมสะดวกเชื่อมต่อเส้นทางสำคัญหลายทาง	W3 ขาดการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว
S4 มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และทุ่มเทเพื่อชุมชน	
โอกาส (Opportunities)	ภัยคุกคาม (Threats)
O1 หน่วยงานภายนอกพร้อมให้การสนับสนุนหลายหน่วยงานโดยเฉพาะด้านเงินทุน เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย กองทุนพัฒนาไฟฟ้า	T1 ราคาผลผลิตทางการเกษตรได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ ทั้งกล้วยหอมและข้าว ทำให้รายได้หลักลดลง
O2 โรงพยาบาลที่พร้อมให้การสนับสนุนทางด้านสุขภาพ	T2 พื้นที่ของตำบลยังไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป โดยเฉพาะในฐานะของแหล่งท่องเที่ยว
O3 บริษัทเอกชนพร้อมที่จะให้การสนับสนุนในการพัฒนาตำบล	

หลังจากได้ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมแล้ว คณะผู้ดำเนินโครงการได้วางแผนการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสามให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นทั้งความคิดเห็นต่อขั้นตอนระยะเวลา และเป้าหมายการดำเนินงานแต่ละช่วง นำไปสู่การกำหนดเป็นแผนดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แผนการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสาม

ปีที่	ความก้าวหน้าที่สำคัญ	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย
1	ทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน โดยจัดประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนแต่ละหมู่บ้านทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนที่จะจัดตั้ง	จำนวนหมู่บ้านที่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนที่จะจัดตั้ง	ไม่น้อยกว่า 5 หมู่บ้าน
2	ส่งเสริมการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับที่มีอยู่ในปัจจุบัน	จำนวนผลิตภัณฑ์ที่ริเริ่มการจำหน่ายผ่านวิสาหกิจชุมชน	ไม่น้อยกว่า 2 ผลิตภัณฑ์
	รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าต่อไปในอนาคต	จำนวนผลิตภัณฑ์แปรรูปที่รวบรวมข้อมูลเรื่องการกระบวนการแปรรูปและจัดจำหน่าย	ไม่น้อยกว่า 2 ผลิตภัณฑ์
3	จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปคู่ขนานไปกับผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมของตำบล	จำนวนผลิตภัณฑ์แปรรูปที่ได้รับการพัฒนาและจัดจำหน่าย	ไม่น้อยกว่า 1 ผลิตภัณฑ์
4	ถอดบทเรียนสำคัญของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสาม และถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน	โครงการการระดมสมองถอดบทเรียนฯ	ไม่น้อยกว่า 1 โครงการ

แผนการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสาม พิจารณาแยกเป็นรายปีตั้งแต่ปีที่ 1 ไปจนถึงปีที่ 4 ปีที่ 1 จะเริ่มจากการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ประชาชนในตำบลบึงกาสามรับทราบถึงหลักการ ความสำคัญ และแนวทางการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน โดยตั้งเป้าว่าจะต้องได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในไม่น้อยกว่า 5 หมู่บ้านได้รับทราบ ปีที่ 2 จะเริ่มค้นหาผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบันของตำบลบึงกาสาม โดยพิจารณายอดขายและการกระจายพื้นที่ของตลาดสินค้าดังกล่าว ในอีกทางหนึ่ง จะเริ่มรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเตรียมความพร้อมในการเพิ่มมูลค่าต่อไป ปีที่ 3 จะเริ่มจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าคู่ขนานไปกับผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมของตำบล และปีที่ 4 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนในระยะนี้จะมีการถอดบทเรียนสำคัญของการบริหารจัดการและถ่ายทอดบทเรียนดังกล่าวต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การดำเนินโครงการครั้งนี้ได้ทำให้ทราบถึงข้อมูลสภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของตำบลบึงกาสาม ทั้งในแง่ที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม และทำให้ได้นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นฐานสำคัญในการกำหนดโครงการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ และตรงความต้องการของชาวตำบลบึงกาสามมากที่สุด ข้อเสนอแนะที่คณะผู้ดำเนินโครงการมีต่อการดำเนินงานวิเคราะห์ และผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมคือการที่ผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจที่ดีต่อการวิเคราะห์ซึ่งทำให้การวิเคราะห์เป็นอย่างราบรื่น ได้ประเด็นที่สะท้อนความเป็นจริงของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ส่วนผลการวิเคราะห์นั้น คณะผู้ดำเนินโครงการมีข้อสังเกตว่าประเด็นที่ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์มีความคิดเห็นที่ไม่ได้จำกัดอยู่กับเฉพาะเรื่องอาชีพใกล้เคียงตัวอย่างอาชีพการเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว แต่ว่าได้ร่วมเสนอความ

คิดเห็นต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่ทำได้ และคำนึงถึงโอกาสในการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่อไปอีกด้วย ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่พื้นที่ตำบลบึงกาสามเริ่มจะได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของเมือง การที่ผู้นำของชุมชนเอาใจใส่ให้ความสำคัญกับประชาชนในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ และการที่ประชาชนในพื้นที่มีความสนใจและแสวงหาข้อมูลอย่างต่อเนื่องด้วย

2. แผนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนตำบลบึงกาสามที่ชาวบึงกาสามร่วมกับคณะผู้ดำเนินโครงการเป็นสิ่งที่ควรได้รับการนำไปต่อยอดโดยการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างแท้จริง เพราะจะเป็นทั้งการนำจุดแข็งและโอกาสที่ตำบลบึงกาสามมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กล่าวคือ เป็นการต่อยอดให้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับ (จุดแข็ง) ของตำบลได้เป็นที่รู้จัก โดยอาศัยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกกรอบ ๆ ตำบล (โอกาส) ที่มีอย่างพร้อมพร้อม ซึ่งผลการดำเนินงานของโครงการนี้ นอกจากจะเป็นผลดีกับตำบลบึงกาสามแล้ว ยังอาจจะถอดบทเรียนเพื่อนำไปขยายผลกับพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของภาครัฐ คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าประชาชนในพื้นที่มีความพร้อมอย่างมากในการพัฒนาชุมชนของตนเอง มีจุดแข็ง และโอกาสที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ การที่สถาบันการศึกษามีโอกาสได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการทบทวนและสำรวจจุดแข็งอย่างเป็นระบบ ภาครัฐในพื้นที่ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบพื้นที่ตำบลบึงกาสามอย่างองค์การบริหารส่วนตำบลบึงกาสาม และหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาชุมชนอย่างสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหนองเสือ) จึงควรให้การสนับสนุนโครงการที่ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2. สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรจะดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพราะการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่เช่นนี้จะเกิดประโยชน์มากขึ้นหากเป็นโครงการที่ทำอย่างต่อเนื่อง อาจศึกษาในเชิงลึกด้วยวิธีการศึกษาชุมชน เช่น การทำแผนที่เดินดิน การทำผังโครงสร้างชุมชน นาฬิกาชีวิต เป็นต้น (เจตต์ คชฤทธิ์ และ หทัยรัตน์ อ่วมน้อย, 2565) เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่สอดคล้องกับลักษณะของชุมชนมากที่สุด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติ สัจจาวัฒนา. (2560). งานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่*, 9(1), 3-7.
- เจตต์ คชฤทธิ์ และ หทัยรัตน์ อ่วมน้อย. (2565). เครื่องมือศึกษาชุมชน: ตัวอย่างและข้อสังเกตจากประสบการณ์ทำงานภาคสนาม. *มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 17(2), 11-22.
- ตัญญา เพชรสง, ชมพูนุช จิตติถาวร, และ ผกามาศ ชัยรัตน์. (2565). ศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ*, 14(1), 101-114.
- มนตรี สังข์ทอง. (2560). รูปแบบการประเมินภายในเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่. *วารสารการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 9(4), 234-241.
- วุฒิชัย สายบุญจวง และ สมทรง บรรจงธิดาทน. (2564). การพัฒนากลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วมสู่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(2), 91-104.

คันสนีย์ กระจำงโหม, กรวรรณ สังขกร, และ นิเวศน์ พูนสุขเจริญ. (2564). กลยุทธ์การปรับตัวของภาคการท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนภายใต้วิกฤติการณ์การระบาดโควิด-19. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 41(1), 1-20.

ภาษาอังกฤษ

Aboud, A., & Sahinli, M. A. (2019). SWOT and TOWS analysis: an applicatoin to cocoa in Ghana. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 19(1), 13.

Boonpienpon, N., & Wongwiwattana, B. (2019). MICE Business: Strategy Formation Using SWOT Analysis and TOWS Matrix Case Study: Strategy Formation for MICE Business in terms of Conventions and Exhibitions in Thailand. *Humanities, Social Sciences and arts*, 12(6), 2654-2670.

Dalic, I., Stevic, Z., Atejevic, J., Turskis, Z., Zavadskas, E. K., & Mardani, A. (2021). A Novel Integrated MCDM-SWOT-TOWS Models for the Strategies Decision Analysis in Transportation Company. *Mechanical Engineering*, 19(3), 401-422.

Hamdan, M. K., & Hameed, S. (2021). Sustainable Empowerment as a Tool to Activate Brownfield. *Iraqi Journal of Science*, 66, 259-266.

Rosen, J., & Painter, G. (2019). From Citizen Control to Co-Production. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), 335-347.

Serbeh, R., Adjei, O.-W., & Forkuor, D. (2022). Motivating for participating in Community Development in Rural and Urban Ghana. *African Geographical Review*, 22, 1-17.

